

rán tanulmányozunk. Gyarmati Gyöngyi egy tanulmányában Barbara W. Sommer-Mary Kay Quinlandet idézi. Az amerikai szerzőpáros véleménye szerint a szóbeli közléssel járó kifejezőeszközök árulkodhatnak arról, hogy az elbeszélő mennyire érintett az átélte történetekben. Szerintük ezért „... a tanúvallomás narratív jellege miatt fontos az elbeszélő szövegszerkezet, a narratívum elemzése is.”⁴⁸

Gyarmati Gyöngyi tanulmányában az oral history interjú interaktív folyamatnak képezi el.⁴⁹ Értelmezésében az emlékezés felidézésében segítő kérdező és az interjúalany között aktív kapcsolat jön létre, mely során mindketten formálják a másik véleményét.

A kutató az interjú során a hallott narratíva és a kapott új információ birtokában alakítja a kérdéseket, így közösen irányítják az emlékezést.

Thompson szerint maga a történész kutató tárja fel a kutatandó forrást, a kérdéseit, irányítja a tanúvallomásokat, értelmezi, formálja és publikálja a kapott anyagot.

Vértesi Lázár „megosztott szerzőségről” beszél ezzel kapcsolatban.⁵⁰

Szabolcs Éva a kvalitatív kutatást a kutatásban résztvevő személyek közötti kommunikációs folyamatként értelmezi, melyben a kutató és a visszaemlékezők egy közös cél érdekében dolgoznak együtt, így „nem is cél a kutatói függetlenség biztosítása...”⁵¹

Szabolcs a kvantitatív és kvalitatív metodológia összehasonlítása során úgy véli, hogy a kvalitatív kutatásban a kutató aktív szereplő, aki a kutatás folyamán elválaszthatatlan magától a kutatott témától vagy személytől.⁵²

Gyáni szerint az interaktív folyamat során a kérdező „szövegszerkesztővé” lép elő, aki „kívülről” irányítja az interjút.⁵³

A tanulmány az egyéni élettörténetek jellegzetes tulajdonságait, hordozóit kívánta bemutatni. A pszichológiai elméletek, az emlék kialakulásának, felidézésének és elfelejtésének alaposabb ismerete számos támpontot kínál arra, hogy a kutatási gyakorlatban közvetlenül alkalmazzuk az itt szerzett ismereteket.

Vargáné Nagy Anikó

Az első osztályos olvasókönyvek olvasmányainak világképe és értékszemlélete¹

A felnövekvő nemzedékek szocializációjában meghatározó szerepet tölt be az iskola. A társadalom – a család mellett – ezen intézménytől várja el, hogy felkészítse a fiatal generációkat a sikeres életre; átadja azon ismereteket, melyek nélkülözhetetlenek a társadalmi boldoguláshoz. Mindezen elvárások magukban foglalják azt a látens követelményt is, hogy az iskolarendszer által közvetített tudás képezze le a mindenkori társadalom, világ állapotát.

48 Gyarmati Gyöngyi (2004) Az oral history kézikönyve. *Múltunk*. No. 4. pp. 197–206.

49 Uo. p. 197.

50 Vértesi Lázár (2004) i.m. p. 165.

51 Szabolcs Éva (2001) *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó. p. 46.

52 Uo. p. 24.

53 Gyáni Gábor (2000) i.m. p. 143.

¹ Jelen tanulmány az azonos című, 2009 tavaszán elkészült szakdolgozat (konzulens: Dr. Heller Mária) rövidített, átdolgozott változata.

Az iskola szocializációs feladatát több közvetítőn keresztül tölti be. Ebben a folyamatban a tankönyv csak az egyik eszköz, mégis ez a legmegfelelőbb objektiváció a mögöttes meghúzódozó modellként állított világkép elemzésére, hiszen a tankönyvek nemcsak a későbbi felnőtt élethez szükséges ismereteket tartalmazzák, hanem tükrözik azt a képet is, melyet a társadalom magáról egy adott korszakban alkot, elfogad és példaképpül állít fiatal tagjai elé.

A tanulmányban bemutatásra kerül, hogy milyen társadalom- és világképet közvetítenek a tankönyvek, milyen értékpreferenciákat állítanak fel követendő példaként a gyerekek számára, valamint mindezek mennyire vannak összhangban a 21. századi világgal. Vizsgálódásom alapjául az első osztályos olvasókönyveket választottam ki. Ezt a szűkítést az teszi indokolttá, hogy a bennük megtalálható ismeretek egyszerűek, így könnyebb felfedezni az általuk közvetített illetve mögöttük megbúvó értékeket. Valamint úgy vélem, meghatározó jelentőséggel bír annak a leképeződése az első osztályos olvasókönyvekben, hogy mit tart annyira nélkülözhetetlen ismeretnek, értéknek egy társadalom, hogy a legfiatalabb tagjainak az iskolarendszerbe való bekerülésük után az elsők között adja át.

Az elemzés során két feltételezésből indultam ki. Az egyik szerint az első osztályosoknak szóló olvasókönyvekben található értékek, társadalomábrázolások nincsenek összhangban 21. századi, gyorsan változó világunkkal. E feltételezés megítéléséhez az általam kiválasztott olvasókönyvek elemzését végeztem el. A másik kérdésfelvetésem, hogy a jelenleg érvényben lévő, 6–7 éves korosztálynak szóló olvasókönyvek modernebb értékrendet illetve világképet mutatnak-e, mint a '70-es években használatosak. Ennek vizsgálatához eredményeimet összevettem Háber Judit és H. Sas Judit *Tankönyvszagú világ* című kötetében 1980-ban közzétett megállapításaival.

A mintavétel legfőbb elvének azt tartottam, hogy azon első osztályos olvasókönyveket vizsgáljam meg, melyeket a legtöbb 6–7 éves gyermek használ hazánkban. Így a két legkeresettebb tankönyvkiadó, a Nemzeti Tankönyvkiadó és az Apáczai Kiadó tankönyvkínálatából választottam elsőként.² A két nagy tankönyvkiadó könyvei mellett egy olyan olvasókönyvet is bevontam az elemzésbe, amelyet egy kevésbé ismert kiadó neve fémjel, így a Romi-Suli Kiadó kínálatából – véletlenszerűen – az *Elsős olvasókönyv* című tankönyvet választottam ki.³ Természetesen a minta nagyságából, összetételéből adódóan nem tekinthető reprezentatívnak. Ezáltal nem lehet e kutatás alapján általános érvényű következtetéseket levonni, de alkalmas lehet bizonyos állítások alátámasztására vagy megkérdőjelezésére.

A tankönyvekben azokat a prózai szövegeket vizsgáltam, melyeket az olvasókönyvírók írtak és melyekben legalább három logikailag összefüggő cselekvés, történet található. Az ily módon meghatározott vizsgálati szövegek elsődleges célja nem pusztán az olvasás gyakoroltatása, hanem valamilyen történet elmesélése is. Mivel egyik feltételezésem szerint nem változott jelentősen mai olvasókönyvek világképe a '70-es években használt tankönyvekéhez képest, így – az összehasonlíthatóság miatt – kategóriarendszerezem alapját az a szempontrendszer alkotja, amelyet Háber Judit és H. Sas Judit használt az 1972–1973-ban

2 Báder Ilona (2007) *Ábécés olvasókönyv*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.; Esztergályosné Földesi Katalin (2006) *Az én ábécém*. Celdömölk, Apáczai Kiadó., Meixner Ildikó (2000) *Játékház. Képes olvasókönyv 1*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

3 Romankovics András & Romankovicsné Tóth Katalin (2008) *Első(s) olvasókönyv*. Mogyoród, Romi-Suli Könyvkiadó és Továbbképző Műhely.

megjelent olvasókönyvek tartalomelemzéséhez. A jelenlegi kutatás némileg eltér a '70-es évekbeli vizsgálattól, mivel a szerzőpáros az alsó tagozat mind a négy osztálya számára íródott olvasókönyveket elemezte, ezzel szemben én csak az elsős olvasókönyvek kis mintáján végeztem el az elemzést.

Alapvetően két nagy életszférának az olvasókönyvi megjelenését vizsgáltam – az előbb említett szerzőpárhoz hasonlóan –, a „munka világának” és az „emberek világának” bemutatását.

A „munka világa”

Mindkét kutatásban a kiválasztott olvasmányok döntő hányada a valóságos jelenben játszódott. Ez azt sugallja, hogy az elemzett olvasókönyvek a saját korabeli világ bemutatására törekcsenek.

Sem az általam vizsgált, sem a szerzőpáros által vizsgált olvasmányok felnőtt szereplőinek többségéről nem derült ki, hogy mi a foglalkozása. Az általam elemzett elsős olvasókönyvek olvasmányaiban a felnőtt szereplők kisebb hányada jelenik meg foglalkozási szerepében, mint a '70-es évekbeli alsós olvasókönyvekben. Ez az eltérés azt mutathatja, hogy a napjainkban használatos olvasókönyvek nem helyeznek akkora hangsúlyt a szakmák, foglalkozások prezentálására, mint a szocializmus korabeli társaik. Ráadásul, a kiválasztott tankönyvek olvasmányaiban a foglalkozási szerepben megjelenő felnőttek a gyerekek által jól ismert, tradicionális szakmákat képviselik, mint például az orvos, pedagógus, bolti eladó, postás.

Mind a két vizsgálatban az olvasmányokban megjelenő fizikai foglalkozások szélesebb spektrumot mutattak, mint a szellemi foglalkozások, de a fizikai szakmák döntő többsége – mindkét esetben – hagyományosnak számított. A szellemi foglalkozások heterogenitása sem az általam elemzett olvasmányokban, sem a szocializmus korabeli alsós olvasókönyvek elemzett szövegeiben nem jelent meg. Háber–H. Sas csak a legismertebb szellemi pályákat találta az olvasmányokban, ezek közül is gyakran találkozott a pedagógusi és az orvosi foglalkozással. Az általam elemzett olvasmányok olyannyira hasonlítanak az előbb leírtakhoz, hogy a szellemi munkákat csak a pedagógusi és az orvosi pálya képviseli bennük.

Az ismert foglalkozású felnőttek között a szellemi foglalkozásúak aránya ma is és a '70-es években is magasabb, mint a fizikai munkát végzők arányát.

A szellemi munkát végzők túlréprezentálása mellett az ilyen munkák végzéséhez szükséges eszközök is nagyobb arányban jelennek meg, mint a fizikai munkákhoz kötődők. Ezt az állítást mindkét kutatás adatai alátámasztják. Érdekes azonban, hogy manapság megfordul a mezőgazdasági és az ipari eszközök sorrendje a Háber–H. Sas általi eredményekhez képest, így a jelenlegi elsős olvasókönyvekben a mezőgazdasági eszközök kerülnek a második és az ipari eszközök a harmadik helyre (1. táblázat).

1. táblázat: A munkaeszközök megoszlása a két vizsgálatban (a munkaeszközök százalékában, a 100 százalékból hiányzó részt háztartási eszközök és/vagy játékok teszik ki)

	Háber–H.Sas	Jelenlegi kutatás (n=20)
Szellemi munkához szükséges eszköz	26,50	45
Mezőgazdasági munkához szükséges eszköz	17,60	15
Ipari munkához szükséges eszköz	21,60	5

A foglalkozások nemek szerinti megoszlása is hasonlóságot mutat a két vizsgálat között. Ezt a szempontot tekintve mindkét kutatás azt találta, hogy a hagyományos szemlélet tükröződik e tekintetben, hiszen a különböző szakmákat – a tradícióknak megfelelően – alapvetően a férfiak képviselik, és a nők által megjelenített foglalkozások mindegyike olyan tevékenység volt, amely hagyományosan és régóta a női nemhez kötődik.

Az olvasmányokban megjelenő eszközök között az aktuális vizsgálat alig talált modernnek tekinthetőt, ugyanis az eszközök majd mindegyike tradicionális jellegű volt. Arról nem is beszélve, hogy a 21. századi technikát szimbolizáló eszközök egyáltalán meg sem jelentek az elemzett olvasmányokban. Ez a kép nagyon hasonló ahhoz, amit a '70-es évekbeli olvasókönyvekben tapasztaltak. Úgy tűnik, hogy a jelenleg használatos, vizsgált elsős olvasókönyvek a bennük lévő eszközök modernségét tekintve sem haladóbb szemléletűek, mint a szocialista korszak olvasókönyvei voltak.

A munka világának mesterkélt és hiányos ábrázolása nemcsak a '70-es évek alsós olvasókönyveit jellemezte, hanem az aktuális, vizsgált elsős tankönyvek olvasmányait is. Mindkét kutatás hiányolja az olvasmányokból a munka nehézségeinek, az anyagi feltételekkel való összefüggésének megjelenítését. A két kutatás által elemzett olvasmányokból nem derül ki, hogy a foglalkozások hierarchiába rendeződnek, nemcsak jövedelmezőségük, hanem megbecsültségük szempontjából is. A különböző munkákat végző emberek mindegyikét úgy mutatják be az olvasókönyvek, mint akik tökéletesen és jókedvvel végzik a dolgukat. Ezen elemek nélkülözésével a tankönyvek csak egy idealizált képet képesek nyújtani a gyerekek számára.⁴

Az „emberek világa”

Erkölcsei nevelés, értékek

A '70-es évekbeli alsó tagozatosoknak írt olvasókönyvek „Illik-nem illik” címmel viselkedési szabályokat bemutató olvasmányokat is tartalmaztak. A mai tankönyvek egyikében sem található hasonlóan explicit módon nevelő szövegeket, de az elemzett olvasmányokra jellemző volt az értéktelítettség és sok a tanulással rendelkező szöveg, de ezek mindegyike alapvetően implicit módon jelenik meg. Ezek alapján úgy tűnik, mintha a jelenlegi elsős olvasókönyvek az erkölcsi nevelés rejtett módját részesítenék előnyben, szemben a szocializmus korabeli alsós olvasókönyvek direkt, egyértelmű szabályaival.

Háber Judit és H. Sas Judit hiányolták a '70-es évekbeli olvasókönyvekből az erkölcsi konfliktusokat bemutató történeteket, mivel az általuk elemzett olvasókönyvek alapvetően a jó példát jelenítették meg az olvasmányaikban, amely a szerzők szerint nem elegendő a rossz kiküszöböléséhez. A mai olvasmányokban is csak ritkán fordulnak elő konfliktusok, és az olvasmányok döntő többségében csak pozitív magatartást figyelhető meg.

A Tankönyvszágú világ kötet szerzői nem tértek ki külön az olvasmányokban felfedezhető értékek részletesebb elemzésére, ez az elemzés megkísérli ilyen szempontból is megvizsgálni a kiválasztott tankönyveket. Az értékek két nagy csoportját vizsgáltam: az egyéni boldoguláshoz (individuális értékek) és a kollektív együttéléshez (kollektív érté-

⁴ „A halász hálót vet ki. Sok halat fog. Mind el fogja adni. Majd vesz a fiának cipőt.” (*Játékház* p. 95.)

„Icának rossz a cipője. Apa újat vesz neki. A boltos néni több pár cipőt mutat. Icának a piros tetszik. Apunak a barna, mert erősebb.” (*Játékház* p. 202.)

kek) szükségeseket. Hankiss Elemér elnevezéseit⁵ felhasználva az individuális értékeket is két csoportra osztottam: alapvető értékekre és magasabb rendű értékekre. Az alapvető értékek csoportjába olyan értékek tartoznak, melyek nélkülözhetetlenek – jelen esetben – a gyerekek számára a létfenntartáshoz. A magasabb rendű értékek csoportja olyan értékeket foglal magába, melyek az önmegvalósítást, az én kiteljesedését segítik elő.

Az elemzett olvasmányokban szereplő értékek a négy könyv összesített adatai alapján közel egyenlő arányban oszlanak meg az individuális-kollektív kategóriák között, illetve az alapvető-magasabb rendű típusok között. Az alapvető értékek közül – a négy könyv összesített eredményei alapján – az önállóság áll az első helyen és a neki ellentmondó szófogadás a második helyen. Az összes olvasmányban megjelenő magasabb rendű értékek legnagyobb hányadát a jókedvűség értéke képezi, melyet a kreativitás követ. A négy tankönyv adatai alapján az individuális értékeket leginkább a női nem tagjai képviselik.

A kollektív értékek között a szeretet és a segítőkészség került az első két helyre. Ezen értékek többnyire a férfiakhoz/fiúkhöz kötődnek, ami azt a férfiakhoz/fiúkhöz hagyományosan kötődő nézetet erősíti, hogy a lányokkal szemben alapvetően ők vesznek részt a társas életben.

Mind az értékek megnyilvánulása, mind a tanulságok megjelenése implicit módon történik, lehetőséget biztosítva a pedagógusoknak az olvasottak saját értékrendjük, világnézetük alapján való közvetítésére.

A korábbi és a jelenlegi vizsgálat is felhívja a figyelmet a tankönyvek egyoldalúságára, hiszen az elemzett szövegek többnyire leíró, tárgyilagos hangvételűek. Emellett a nem tankönyvírók által írt szövegek túlnyomó része magyar vonatkozású. Bár a szocializmusban ez a fajta elzárkózás ideológiai célokat szolgált, napjaink tankönyveiben e mögött két érv is meghúzódhat: vagy a szocialista tankönyvírói hagyomány berögződéséről van szó vagy a szerzők úgy vélik, hogy multikulturális világunkban legalább az olvasáskészség kialakítása során hazai művekkel találkozzanak a gyerekek. A múlt hagyományaihoz való ragaszkodás koncepcióját megerősítheti, hogy a jelenleg érvényben lévő, elemzett tankönyvek külföldi alkotásainak túlnyomó többsége orosz szerzőtől származik.

Az emberi kapcsolatok

Az emberi kapcsolatok zártsága szintén megjelenik mindkét kutatás megállapításai között, hiszen az olvasmányok felnőtt és gyerek szereplői is alapvetően a családtagjaikkal és a mindennapi élethelyzetekből adódó személyekkel kerülnek kapcsolatba. Az olvasmányokban megjelenő kapcsolatok leginkább a családra koncentrálódnak, de a családon belüli kapcsolatok is szűk körűek, hiszen a családon belüli interakciók túlnyomó többsége a felnőttek és a gyerekek között figyelhető meg, mind a két kutatás anyagában.

A felnőttek kapcsolatait figyelve szembeötlő, hogy az összes elemzett olvasókönyvben a magánkapcsolatok túlsúlya lelhető fel, olyannyira háttérbe szorítva a hivatalos jellegű kapcsolatokat, hogy azok csak két könyvben (Játékház, Az én ábécém) jelennek meg. A magán jellegű kapcsolatok közül a saját gyermekkel való kapcsolat játssza a főszerepet mind a négy tankönyvben. A hivatalos jellegű kapcsolatokat legnagyobb arányban pedig a tanítvánnyal való kapcsolatok képviselik (2. táblázat).

⁵ Hankiss Elemér (1977) *Érték és társadalom. Mit tartunk majd igaznak, jónak, szépnek 2000-ben?* Budapest, Magvető Kiadó.

Az elemzett olvasmányokban a felnőtteket tehát leginkább gyerekek társaságában ábrázolják, és csak ritkán saját kortársaikkal.

2. táblázat: A felnőttek kapcsolatai

	Játékház (n=37)	Ábécés olvasó- könyv (n=6)	Az én ábécém (n=6)	Elsős olvasó- könyv (n=5)
Magán jellegű kapcsolat	30	6	5	5
-saját gyerek	20	6	3	3
-nem saját, rokon gyerek	6	-	1	-
-nem saját, nem rokon gyerek	2	-	-	-
-felnőtt rokon	1	-	-	-
-házastárs	-	-	1	2
-felnőtt ismerős	1	-	-	-
Hivatalos jellegű kapcsolat	7	-	1	-
-hivatalos személy	1	-	-	-
-felettes, főnök	1	-	-	-
-tanítvány	4	-	1	-
-vásárló gyermek	1	-	-	-

Az elemzett tankönyvek mindegyikében a gyerekek kapcsolatainak döntő többsége – a felnőttekhez hasonlóan – magán jellegű. A magán jellegű kapcsolataik között a szülőkkel való kapcsolat túlsúlya figyelhető meg. A gyerekek hivatalos jellegű kapcsolatai csak két tankönyvben jelennek meg, mely olvasókönyvek ugyanazok, melyekben a felnőttek hivatalos kapcsolatai is feltűntek (Játékház, Az én ábécém). A gyerekek hivatalos kapcsolatai között alapvetően a hétköznapiak számító kapcsolatokat – pedagógussal, bolti eladóval való kapcsolat – találjuk (3. táblázat).

3. táblázat: A gyerekek kapcsolatai

	Játékház (n=52)	Ábécés olvasó- könyv (n=7)	Az én ábécém (n=10)	Elsős olvasó- könyv (n=2)
Magán jellegű kapcsolat	45	7	8	2
-szülő	17	6	3	2
-nagyszülő	8	-	1	-
-testvér	11	1	2	-
-iskolatárs, osztálytárs	6	-	1	-
-barát	2	-	1	-
-egyéb (szomszéd néni)	1	-	-	-
Hivatalos jellegű kapcsolat	7	-	2	-
-tanítónő	3	-	1	-
-hivatalos személy	3	-	1	-
-egyéb	1	-	-	-

A két korosztály kapcsolatait összegezve egyértelművé válik az emberi kapcsolatok zártsága, hiszen a szereplőket leginkább családi kapcsolataikban jelenítik meg a tankönyvek. A kapcsolatok döntően olyanok, melyekbe a szereplők beleszületnek vagy amelyekben min-

dennapi életük során szükségszerűen részt vesznek, csak ritkán találkozunk olyanokkal, melyeket a választás elve határoz meg (pl. barátság). Az emberi kapcsolatok egyhangúságát az olvasmányokban csak nagyon ritkán fellelhető konfliktusok erősítik.

A helyszínek tekintetében is – akárcsak az emberi kapcsolatoknál – a magánszféra jelentősége a meghatározó mind a négy könyv olvasmányában. A nyilvános helyszínek közül csupán egy kategória jelent meg az összes elemzett könyvben, az „üzlet, áruház, piac”, mellyel utalhatnak a tankönyvszerzők korunk fogyasztói társadalmára (4. táblázat).

4. táblázat: Az olvasmányok helyszínei

	Játékház (n=30)	Ábécés olvasó- könyv (n=5)	Az én ábécém (n=8)	Elsős olvasó- könyv (n=3)
Magánszféra helyszínei	16	4	5	2
-lakásbelső	8	3	3	1
-kert, mező	8	1	2	1
Nyilvános helyszínek	14	1	3	1
-gyár, üzem, bánya, építkezés	1	-	-	-
-iskola	4	-	-	-
-utca, tér, játszótér	6	-	-	-
-üzlet, áruház, piac	2	1	1	1
-hivatal, orvosi rendelő, intézmény	-	-	1	-
-közlekedés, jármű	1	-	1	-

A társadalmi nemek reprezentációja

Az olvasmányok szereplőinek nemek szerinti megoszlása a férfiak/fiúk elsőbrendűségét vetítette mindkét kutatás végzői elé. A '70-es évek olvasókönyveit vizsgáló szerzők kiemelik, hogy a felnőttek sokkal nagyobb arányban kerültek interakcióba fiúgyerekekkel, mint lánygyerekekkel. Ezzel a megállapítással szinkronban van az a – mostani tankönyvek elemzése alapján tett – megfigyelés, miszerint csak a fiúknál jelenik meg a szülőkkal való közös program (a korábbi kutatásban mindkét nemnél megjelent ez a tevékenység, igaz, ott is a fiúknál volt nagyobb arányban).

Az elemzett olvasmányok alapvetően férfi dominanciájú világot mutatnak be, de ezt az egységesnek tűnő képet árnyalja, hogy bár a gyerekszereplők között többségben vannak a fiúk, a felnőttek esetében a nők vannak többségben; valamint az is, hogy az eszközök nagyobb aránya tartozik nőkhöz/lányokhoz.

Tevékenységszerkezet

Az olvasmányok szereplőinek tevékenységszerkezetét figyelve a két kutatás eredményei között – a hasonlóságok mellett – eltéréseket is tapasztalunk. A '70-es évekbeli olvasókönyvek olvasmányai a férfiak tevékenységei között a háztartáson kívüli fizikai munka szerepelt a legnagyobb arányban, addig jelen tanulmány azt mutatta ki, hogy bár a férfiak tevékenységének döntő hányada munka jellegű tevékenység, de ezek leginkább háztartáshoz és a gyerekek ellátásához kapcsolódnak.

A vizsgált olvasmányokban a szereplők tevékenységeinek elemzése alapján megállapíthatjuk, hogy a munka elsősorban a női nem képviselőihez kötődik. A nőket főképp anyai

és feleség szerepükhöz kötődő tevékenységek közben ábrázolják mind a két kutatásban vizsgált olvasmányok. A családon belüli hagyományos munkamegosztásról beszélhetünk mind a jelenlegi (bár a tradicionális szerepektől való kicsiny elmozdulást azért tapasztalhatunk, mivel egyes házimunkák elvégzésében a férfiak/fiúk is részt vesznek), mind a '70-es évekbeli vizsgálat alapján, hiszen a háztartási tevékenységek döntő hányadát a női nem képviselői végzik (5. és 6. táblázat).

5. táblázat: A nők tevékenységei

	Játékház (n=17)	Ábécés olvasó- könyv (n=5)	Az én ábécém (n=1)	Elsős olvasó- könyv (n=3)
Munka jellegű tevékenység	17	4	-	3
-intellektuális	3	-	-	-
-háztartási munka	6	2	-	2
-háztartáson kívüli fizikai munka	3	-	-	-
-gyermek testi ellátása	4	2	-	-
-gyermek általános nevelése	1	-	-	1
Szabadidős tevékenység	-	1	1	-
-gyerekekkel játék, ének, zene	-	1	1	-

6. táblázat: A férfiak tevékenységei

	Játékház (n=10)	Ábécés olvasó- könyv (n=2)	Az én ábécém (n=2)	Elsős olvasó- könyv (n=2)
Munka jellegű tevékenység	8	1	2	2
-intellektuális	-	-	1	1
-háztartási munka	-	-	-	1
-háztartáson kívüli fizikai munka	1	-	-	-
-gyermek testi ellátása	4	1	1	-
-gyermek általános nevelése	3	-	-	-
Szabadidős tevékenység	2	1	-	-
-gyerekekkel játék, ének, zene	2	1	-	-

Ha a lányok és a fiúk tevékenység szerkezetét hasonlítjuk össze, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy míg a fiúkat inkább szabadidős elfoglaltságaik közben ábrázolják az olvasmányok, addig a lányok tevékenységeinek nagyobb hányadát teszik ki a munka jellegű elfoglaltságok. Hasonlóságot is felfedezhetünk, hiszen mind a fiúk, mind a lányok esetében a munkatevékenységek döntő része mások érdekét is szolgálja. A szabadidős tevékenységek mind a lánygyerekek mind a fiúgyerekek esetében közel azonos arányban oszlanak meg az egyéni és a társas elfoglaltságok között. Az egyéni elfoglaltságok majdnem mindegyike aktív tevékenység. Itt is fellelhető a nevelői szándék, hiszen ezzel azt sugallhatják a tankönyv írói a gyerekeknek, hogy a passzív tevékenységek (pl. tévénézés) helyett válasszák az aktív elfoglaltságokat. (A fiúk esetében megjelenik a rongálás, mely a lányoknál teljesen hiányzik, így erősíti azt a nézetet, hogy míg a fiúk lehetnek rossz magaviseletűek, addig ez a lányoknál nem fordulhat elő.) A társas szabadidős tevékenységek döntő hányadát mind a két nem fiatal tagjainál a gyerekekkel való játék, sport teszi ki, azonban a lá-

nyokkal ellentétben a fiúknál megjelenik a szülőkkel való közös program is. Az elemzett olvasmányok tehát azt közvetítik a gyerekek felé, hogy igyekezzenek mások segítségére lenni, és ha szabadidős tevékenységeket végeznek, akkor is aktív elfoglaltságot válasszanak maguknak (7. és 8. táblázat).

7. táblázat: Lányok tevékenységei

	Játékház (n=32)	Ábécés olvasó- könyv (n=9)	Az én ábécém (n=11)	Elsős olvasó- könyv (n=3)
Munka jellegű tevékenység	12	5	3	1
Mások érdekét is szolgálja	10	5	3	1
-háztartási munka	3	3	1	1
-segítés a háztartási munkán kívül	4	2	2	-
-segítés öregeken, gyerekeken	3	-	-	-
-gyerekmunka	-	-	-	-
Elsősorban a saját érdekét szolgálja	2	-	-	-
-tanulás	2	-	-	-
Szabadidős tevékenység	10	3	6	1
Egyéni elfoglaltság	7	1	2	1
Aktív	7	1	1	1
-játék babával, mackóval	2	-	-	1
-játék technikai játékkal	1	-	-	-
-egyéni sport, sport jellegű játék	2	1	-	-
-festés, rajzolás	2	-	1	-
-barkácsolás	-	-	-	-
-rongálás	-	-	-	-
Passzív	-	-	1	-
-tv-nézés	-	-	1	-
Társas elfoglaltság	2	2	4	-
-játék, sport gyerekekkel	2	2	3	-
-beszélgetés a többi gyerekekkel	-	-	1	-
-közös program a szülőkkel	-	-	-	-
-egyéb társas elfoglaltság	-	-	-	-
Egyéb szabadidős elfoglaltság	1	-	-	-
Egyéb	10	1	2	1

A felnőtteket alapvetően gyermekeikkel való foglalatosskodás és a háztartási munkák végzése közben ábrázolják az olvasmányok, szabadidős tevékenységük is pusztán a gyerekekkel való játékra korlátozódik, és a kortársaikkal való időtöltés meg sem jelenik. Ezzel szemben a gyerekekhez változatos szabadidős tevékenységeket kapcsolnak, melyek nagy részét a kortársaikkal végzik. Érdekes módon – a fiúk dominanciáját erősítve – csak a fiúk tevékenységei között találkozunk a felnőttekkel való közös programmal. A vizsgált olvasmányok által felvázolt kép szerint tehát a szülők élete alapvetően a háztartás és legfőképpen gyerekeik körül forog. A gyerekek esetében azonban változatos szabadidős tevékenységekkel találkozunk.

8. táblázat: Fiúk tevékenységei

	Játékház (n=44)	Ábécés olvasó- könyv (n=8)	Az én ábécém (n=12)	Elsős olvasó- könyv (n=2)
Munka jellegű tevékenység	13	3	2	-
Mások érdekét is szolgálja	11	2	2	-
-háztartási munka	2	1	1	-
-segítség a háztartási munkán kívül	4	1	1	-
-segítség öregeken, gyerekeken	4	-	-	-
-gyerekmunka	1	-	-	-
Elsősorban a saját érdekét szolgálja	2	1	-	-
-tanulás	2	1	-	-
Szabadidős tevékenység	15	4	3	-
Egyéni elfoglaltság	7	2	1	-
Aktív	7	2	-	-
-játék babával, mackóval	-	-	-	-
-játék technikai játékkal	2	-	-	-
-egyéni sport, sport jellegű játék	2	1	-	-
-festés, rajzolás	-	1	-	-
-barkácsolás	2	-	-	-
-rongálás	1	-	-	-
Passzív	-	-	1	-
-tv-nézés	-	-	1	-
Társas elfoglaltság	6	2	2	-
-játék, sport gyerekekkel	4	2	2	-
-beszélgetés a többi gyerekekkel	-	-	-	-
-közös program a szülőkkel	1	-	-	-
-egyéb társas elfoglaltság	1	-	-	-
Egyéb szabadidős elfoglaltság	2	-	-	-
Egyéb	16	1	7	2

Összefoglalás

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy az általam elemzett olvasmányok világképe nem tükrözi jelen korunk valóságát. A jelenlegi és a '70-es években végzett kutatás eredményeinek összehasonlítása alapján pedig megállapítható, hogy a vizsgált, jelenleg érvényben lévő olvasókönyvek nem mutatnak merőben más világ- és értékszemléletet, mint a '70-es években használatosak.

Mihály Orsolya